

Davranış Sorunlarıyla Baş Etmede Kullanılacak Yöntem ve Teknikler

Davranış sorunlarının sağlıklı bir biçimde tanımlanması bu tür davranışların değiştirilmesi açısından belirleyici öneme sahiptir. Davranış sorunlarının sınırlarının çizilmesi zordur. Çünkü davranışın istenmeyen nitelikte olmasını belirleyen etmenler duruma, şartlara, mekâna vb. bir dizi değişkene bağlıdır. Örneğin; bahçede yüksek sesle konuşmak veya koşmak uygun bir davranışken, sınıfta istenmeyen bir davranıştır. Ayrıca istenmeyen davranışlar, öğrencilerin yaş, cinsiyet ve bir dizi psikolojik özellikleri açısından farklılık gösterir. Örneğin ilköğretimin birinci kademesinde yer alan bir öğrenciyle, lise öğrencisinin davranış sorunlarının farklı olacağı açıktır. Nitelik ve kapsam açısından hiçbir sorun diğeri ile aynı özellikleri taşımaz. Ayrıca kalıplaşmış davranış yönetimi tekniklerinin belli bir zamandan sonra eğitsel amaçlara hizmet etmediği de bir gerçektir. Bu durum, öncelikle öğretmenin davranış sorunlarını anlamasını gerektirmektedir. Çünkü doğru anlaşılmayan hiçbir sorun çözülemez.

SORUNU ANLAMAK

Davranışı anlamak mevcut sorunların nedenlerini tanımlamanın ötesinde, gelecekte ortaya çıkabilecek olan istenmeyen davranışların kestirilmesi açısından da gereklidir. Herhangi bir davranışın sorun olarak nitelendirilmesi ise bağlamsal değişkenlerin yanısıra, öğretmenin meslek anlayışına da bağlıdır. Sorunu anlama; sınıf içi değişkenleri kontrol etmek ve yönlendirmek amacıyla öğrencilerle paylaşılan bir etkileşim sürecidir. Bu bağlamda öğretmen, özellikle istenmeyen davranışların nedenleri üzerinde yoğunlaşmalıdır. Söz konusu nedenler, öğrencilerin bireysel özelliklerinden kaynaklanacağı gibi, sınıfın ilişki yapısından da kaynaklanabilir. Sorunların tanımlanmasında bilimsel araştırma yönteminden yararlanmak en akılcı yoldur. Buna göre öncelikle problem durumunun anlaşılabilmesi için yeterli ölçüde bilgi toplanmalıdır. Fakat anlamak kadar önemli olan bir başka süreç, sorunları önemlilik düzeyine göre sıralamak ve sınıflandırmaktır.

DAVRANIŞ SORUNLARININ SINIFLANDIRILMASI

Sınıfta belli bir zaman kesitinde birden çok davranış sorununun olması doğaldır. Ancak bu sorunun tümünün birden çözülmesi mümkün değildir. Öğretmen hangi soruna öncelikle eğileceğini bilmelidir. Sorunların öncelik sırasına konması, dersin etkin ve verimli bir biçimde işlenmesini engelleyen etmenlerin saptanmasını gerektirir. Ayrıca bu sorunlar birbirleriyle yakından ilişkilidir. Örneğin ders dinlememe davranışı, konunun veya yöntemin ilginç olmamasına, öğrencilerin giriş davranışlarının yetersizliğine, oturma düzeninin uygunsuzluğuna ve başka bir dizi değişkene bağlı olabilir. Öte yandan ders dinlememe davranışına; sınıfta gezinme, gürültü yapma, konuya ilgisiz kalma gibi davranışlar eşlik edebilir. Böyle bir durumda öğretmen, soruna neden olan değişkenler üzerinde yoğunlaşmak yerine, sonuç üzerinde yoğunlaşırsa başarısız olur. Öte yandan öğrencilerin başarısızlık endişelerinin yok edilmesi ve potansiyelleri ölçüsünde kendilerini geliştirmeleri için uygun fırsatların sağlanması, birçok davranış sorununu kendiliğinden ortadan kaldırabilir. Öğretmen, öğrencilere hangi davranışların neden doğru veya yanlış olduğunu tutarlı bir biçimde göstermelidir. Öğretmen sınıfı gözleyerek, belli bir durumda en yaygın olarak gözlenen davranış sorunlarının envanterini çıkarmalıdır. Bu sıralamada

önem derecesi, sorunları hangi amaçlara yönelik ve ne tür yöntemlerle çözüleceği konularını da, kapsamaludur. Sorunların listelenmesinden sonra, öğretmen sınıfı bir süre daha gözleyerek hangi davranışların öncelikle değiştirilmesi gerektiğine karar vermelidir. Sorun çözme sürecinin etkililiği, istenmeyen davranışların neden ve sonuçlarının ayrıntılı bir gözlemlerle çözümlenmesine bağlıdır. Bu bağlamda davranış sorunlarının, sınıf içi ve sınıf dışı değişkenlerinin bilinmesi, söz konusu değişkenlerin istenilen amaçlar doğrultusunda bütünleştirilmesi yararlıdır. Öğretmenin sorun çözme sürecindeki yaklaşım, problem durumunu oluşturan değişkenlerin tamamını kapsamaludur. Çünkü birçok sorunlu davranışın ortaya çıkışında; toplumsal çevre, aile, akran grupları gibi sınıf dışı faktörler de etkili olabilir. Örneğin sosyal uyum sorunu, okul, aile ve toplumsal çevrede egemen değer yargıları arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanabilir. Öğretmenin soruna etki eden faktörlerin bilincinde olması, bütüncül bir sorun çözme stratejisi geliştirmesine katkıda bulunur. Bu bilgiler ışığında, öğretmenin davranış sorunlarının yönetiminde izleyeceği stratejik yaklaşımlar şöyle sıralanabilir:

Görmezden gelmek

Uyarma

Dikkat çekmek

Okul yönetimi ve rehberlik servisi ile ilişki kurmak

Bu stratejiler hakkında kısaca bilgi edinelim.

Görmezden gelmek

Bazı davranışlar, yoğunluk, süreklilik ve yaygınlık göstermeyen sadece o anın durumsal koşullarına bağlı olarak ortaya çıkan masum öğrenci kusurlarıdır. Bu tür sorunları, bir problem durumu gibi algılamak doğru değildir. Ancak öğretmen, görmezden geldiği davranışı pekiştirmekten kaçınmalıdır. Öğretmen, yüz ifadesini ve beden dilini kullanarak davranışı fark ettiğini göstermelidir. Örneğin teneffüste oyuna daldıkları ve zili fark etmedikleri için sınıfa birkaç dakika geç kalan öğrencilere, öğretmen başını sallayarak davranışlarını onaylamadığını gösterebilir. Aynı şekilde istemeden arkadaşına zarar veren öğrenciye karşı da, öğretmen, anlamlı bir bakış veya yüz ifadesi ile cevap verebilir. Görmezden gelmek, hatalı davranışın farkında olduğunu karşı tarafa esnek bir iletişim diliyle yansıtabilme ustalığının anlatımıdır. Görmezden gelinecek davranışların ortak özelliği, kendiliğinden olarak yapılmaları ve dikkatsizlik sonucu ortaya çıkmalarıdır.

Uyarma

Uyarma, istenmeyen davranışın düzeyine göre farklı şekillerde uygulanabilir. Örneğin, öğrenci ile göz teması kurmak, dolaylı olarak soruna dikkat çekmek ya da doğrudan uyarmak mümkündür. Hangi yaklaşımın benimseneceği, istenmeyen davranışın önem

derecesine ve dersin akışını engelleme düzeyine bağlıdır. Bu konuda öğretmen, öncelikle beden dilini kullanmalı, sonuç alamazsa koşullara göre farklı yaklaşımlar geliştirmelidir. Örneğin sıra arkadaşı ile konuşan öğrenci ile öğretmenin göz teması kurması mümkündür. Öğretmenin dersin akışını bozmadan öğrencilerine susması yönünde bakışları ile gönderdiği mesaj etkili olmazsa, bu kez işaret parmağıyla ağzını kapatarak "sus" işareti yapabilir. Ayrıca konuşmasını bir süre keserek isim vermeden "Bazı arkadaşlarınızın susmasını bekliyorum. Sanıyorum şimdi konuşmaları gereken önemli bir sorunları var." diyerek öğrencilerin dikkatini çekebilir. Bu tutum aynı zamanda öğretmenin probleme espri ile yaklaşabildiğinin anlatımı olarak algılanacağı için, etkili bir uyarı olabilir. Uyarı teknikleri olarak tanımlanabilecek bu yaklaşımlar, çoğunlukla sorunlu davranışların ortadan kaldırılmasında yararlı yollardır. Uyarılan öğrencilerin istenmeyen davranışlar konusunda bilgilendirilmesine ve kişilik değerlerinin korunmasına özen gösterilmelidir. Böyle durumlarda, öğrencilerin yüksek sesle sınıf önünde azarlanmaları ya da geçmişteki benzer yaşantı örnekleri hatırlatılarak suçlanmaları doğru değildir. Bu tür sözlü uyarılar, öğrencilerin, öğretmenlerinin sınıf yönetme gücü ve mesleki yeterliliği konusunda kuşkuya düşmelerine neden olabileceği gibi, dersin akışını da olumsuz etkiler. Araştırmalar, problem durumunda, sakin ve kararlı öğretmen tutumunun, davranış yönetiminin en önemli değişkenlerinden biri olduğunu göstermektedir. Ayrıca problem durumunda, öğretmenin takınacağı yumuşak tavır, öğrencilerin kendi davranışlarını nesnel ölçülerde değerlendirmelerini kolaylaştırır.

Dikkat Çekmek

Bazı durumlarda dolaylı ve doğrudan uyarıların etkisiz kalması mümkündür. Dikkat çekmek, kişi ve grup düzeyinde uyarının ötesinde, cezaya yönelik çağrışımlar da içeren davranış sorunları için kullanılır. Sınıfta yüksek sesle veya izinsiz konuşmak, ders araç ve gereçlerini kötü kullanmak bu tür olumsuz davranışlara örnek olarak verilebilir. Bu amaçla öğretmen, öncelikle sınıfta bir konuşma yaparak, uyulması gereken kuralları hatırlatmalıdır. Öte yandan olumlu örneklere de değinilerek, öğrencilerin özgüven ve dayanışma duyguları desteklenmelidir. Dikkat çekmenin başarılı bir biçimde uygulanabilmesi için sorunların kişiselleştirilmesinden kaçınılmalıdır.

Okul yönetimi ve rehberlik servisi ile ilişki kurmak

Bazı davranış sorunları, öğretmenin okul yönetimi ve rehberlik servisi ile işbirliği içinde çalışmasını gerektirir. Esasen ilke olarak, öğretmenin her konuda okul yönetimi ve rehberlik servisi ile ilişki kurması beklenir. Ancak, sınıf içinde oluşan bazı davranış sorunları öğretmen tarafından çözüme kavuşturulabilir.

Davranış sorunlarının çözümü, kolektif bir işbirliğini gerektirir. Öğretmenin rehberlik servisinde görevli eğitim uzmanları ile çalışma alışkanlığını kazanması, öncelikle kendisinin işbirliği için harekete geçmesine bağlıdır. Bazı durumlarda sorunsuz öğretmen görüntüsü vermek için problemlerin yansıtılmaması, sadece bir meslek patolojisinin belirtisidir. Öğretmen, rehberlik servisi ve ailenin davranış yönetiminde dayanışma içinde hareket etmesi, sorunun çözümünü kolaylaştırır.

Ödül ve ceza sistemini kullanmak

Ödül ve ceza sisteminin temel amacı, öğrenciye kendi davranışlarını yönetmek için gerekli olan duygusal ve düşünsel yeterliliği kazandırmaktır. Öğrenci, öğretmeni tarafından olumlu veya olumsuz olarak değerlendirilen davranışlarına verilen pekiştireçlere göre, kendini denetleme yeterliliği geliştirmektedir.

Ödül ve cezanın mutlaka bir amaca yönelik olması gerekir. Buna göre nedensiz ödül veya ceza verilemez. Ayrıca öğrenci, hangi davranışlarının neden ve nasıl ödüllendirileceği veya cezalandırılacağı konusunda yeterli ön bilgilere sahip olmalıdır. Bu durum ,ödül ve cezanın amaçlı olmasının yanısıra anlamlı olmasını da gerektirmektedir.

Ödül ve cezanın anlamlı olması için, öğrencinin psikolojik, zihinsel ve ahlaki gelişimine uygun olması gerekir. Araştırmalar ödülün, öğrenmede cezaya oranla daha etkili ve kalıcı olduğunu göstermektedir. Ödül ve ceza davranış ortaya çıktığında verilmeli ve mutlaka sonuçları izlenmelidir. Öğretmen, ödül veya ceza verirken duygusal davranmamalıdır. Özellikle ceza, asla bir öfke ve hıncın sonucu olmamalıdır. Ödül ve ceza kişiliğin tamamına değil, sadece istenmeyen davranışa yönelik olmalıdır. Ödül ve ceza yapıcı, yaratıcı ve öğrenciyi geliştirici nitelikte olmalıdır. Hiçbir zaman ödevler ve dersler ceza olarak kullanılmamalıdır.

Özellikle içtenlik, empatik farkındalık ve koşulsuz sevgi, davranış sorunlarının ortadan kaldırılması için en uygun yaklaşımlardır. Gerçekte insan, sadece koşulsuz sevgi ve kabul gördüğü ortamlarda mutlu ve üretken olabilir. Çünkü insanın iç dünyasında özgürleşmesi, ancak kendini olduğu gibi kabul eden bir sosyal çevre içinde gerçekleşir.

Bu bağlamda eğitim, bireyin anlam arayışına ve varlığını yaratıcı etkinliklerle geliştirmeye dönük, her tür insansal gereksinimini karşılayacak sınırsız imkânlarla sahiptir. Öğretmenin görevi, bunları görmek ve göstermektir.